

ЗМІСТ ТА ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В ПРОЦЕСІ ДОПРОФІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ТА ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

*Л. І. Гриценюк,
Україна, м. Київ, Інститут проблем виховання НАПН України*

В динамічних умовах сьогодення проблема професійного самовизначення набуває дедалі більшої актуальності. Швидко змінюються можливості і умови працевлаштування, зазнають змін самі трудові пости, напрямки професійної діяльності трансформуються до невпізнанності і потребують від фахівця здатності швидко адаптуватись в професії, при звичаючись до нових умов і вимог або адаптуватись до ситуації, змінюючи сферу діяльності чи трудовий пост відповідно до своїх ресурсів, інтересів та намірів. В сучасних умовах вибір професії – тривалий і мало прогнозований процес, в ході якого має відбуватися поєднання особистих і суспільних інтересів. Чим ґрунтовнішим є знання особи про свої ресурси та світ професій, усвідомленішими інтереси, сформованими навички співставляти інформацію, здійснювати вибір, тим більше шансів на успішне самовизначення та подальшу самореалізацію в обраній професії.

Потреба у самовизначенні виникає на певному етапі онтогенезу, на межі старшого підліткового та молодшого юнацького віку, необхідність виникнення цієї потреби обґрунтована логікою особистісного і соціального розвитку підлітка. Перехід до профільної школи створив як внутрішні передумови для опредметнення цієї потреби у мотив вибору профілю навчання, так і можливість переходу від випадкової, ситуативної профорієнтаційної діяльності освітнього закладу до системи забезпечення професійного самовизначення не тільки традиційно - в старшій школі, а й на до профільному етапі – у вигляді усвідомленого вибору профілю навчання.

Ще однією відмінною рисою сьогоденного освітнього простору стало створення освітніх округів, які розглядаються як науково обґрунтована структура, що забезпечує раціональне використання ресурсної бази, інноваційних технологій, використання специфіки діяльності закладу, що корелюється із потребами та вимогами суспільства. Освітні округи мають сприяти задоволенню освітніх потреб місцевого населення через вирішення проблем організації профільного навчання, особливо в сільських школах, створення сприятливих умов для використання інтелектуальних,

творчих і матеріальних ресурсів, що позитивно позначається на якості загальної середньої освіти. Зміна системи створює нові можливості в реалізації завдань професійного самовизначення школярів. Забезпечення процесу професійного самовизначення в цих нових умовах знову набуває актуальності.

Дане поняття є складним утворенням, оскільки включає не лише власне самовизначення особистості, сфокусоване на професійному виборі, а й акцентоване на “забезпеченні” цього процесу в умовах освітнього округу.

До науково-теоретичного вжитку термін “забезпечення” було введено 1996 року, коли Україна конституційно проголосила утвердження і забезпечення прав і свобод людини головним обов’язком держави. Доти поняття “забезпечення”, попри широке використання цього слова, не піддавалося науковому осмисленню [1]. Це пояснює і відсутність чіткості у його словникових визначеннях. Так, у сучасному тлумачному словнику української мови “забезпечення” трактується як “надання достатніх матеріальних засобів, необхідних для діяльності, функціонування чого-небудь” або “охорона кого-, чого-небудь від небезпеки” [5, с. 185]. Великий тлумачний словник сучасної української мови подає “забезпечення” як поняття, котре найперше передбачає дію, надання (постачання) чогось кимось у достатній кількості, створення усіх необхідних умов для здійснення чого-небудь [2, с. 281].

Таким чином, поняття “забезпечення” передбачає наявність організаційних та інших умов, які створюють реальну можливість користуватися деякими правами (наприклад, на професійне самовизначення) та надійно їх захищати. “Забезпечення”, з одного боку, вказує на систему гарантій з реалізації певного права (наприклад, на професійне самовизначення), а з іншого – на діяльність осіб чи структур зі створення умов для реалізації такого самовизначення, що потребує відповідної інституційної, правової, організаційної та ресурсної підтримки, що є завданням відповідних підсистемних елементів (в умовах освітнього округу – структурних елементів округу, системи управління округом та відповідними функціональними структурами). Освітній округ може повноцінно виконувати свої функції тільки за належних організаційно-управлінських умов: наявності нормативних актів, які унормовуватимуть спільну діяльність навчальних закладів, запровадження посад координаторів освітнього округу з покладанням на них обов’язків узгодження урочної та позаурочної діяльності мережі навчальних закладів та інших суб’єктів округу як загалом і з окремих напрямів. Необхідною умовою функціональності освітнього округу є забезпечення матеріальних умов ведення спільного навчально-виховного процесу через фінансування перевезень

учнів (паливно-мастильні матеріали, технічне обслуговування та педагогічний супровід). І тільки за виконання двох попередніх умов стає можливою робота щодо створення педагогічних умов діяльності освітнього округу із забезпечення якісної профільної освіти та професійного самовизначення учнів.

Професійне самовизначення – складний, перманентний процес професійного вибору. На думку вітчизняних учених Д. Закатнова, В. Зінченка, О. Мельника, О. Моріна, З. Охріменко, В. Сидоренка, І. Ткачук, М. Тименка, Б. Федоришина, М. Янцура – це процес самопізнання та об'єктивної оцінки школярами власних індивідуальних особливостей, зіставлення своїх професійно важливих якостей і можливостей з вимогами, необхідними для оволодіння конкретною професією. В основі правильного професійного самовизначення лежить протиріччя між прагненням молодшої людини до самостійності і неготовністю школяра до здійснення обґрунтованого вибору професії. У сільських школярів цей процес має свою специфіку, “що пов'язано з обмеженим колом професій і вузькою областю соціально-професійних сфер для самореалізації, з недостатністю зразків для ідентифікації, слабкою орієнтованістю дорослих у питаннях соціальної дійсності, відсутністю простору для професійного позиціонування та експериментування” [3, с. 26].

Забезпечення професійного самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу передбачає, що “механізм” освітнього округу має відтворювати системну сукупність умов для формування готовності до ефективної реалізації вибору профілю навчання (на допрофільному етапі) чи освітньо-професійної траєкторії (у умовах профільного навчання). Стабільність взаємозв'язку його складових створює необхідне сприятливе середовище, виокремлює нерозрізнену, системну спеціальну діяльність зі здійснення такого вибору як одиниці виміру процесу самовизначення.

В дослідженнях професійного самовизначення виділяють два аспекти: педагогічний і психологічний. З точки зору психології професійне самовизначення має двоїсту природу: є процесом та результатом вибору особистістю своїх позицій і цілей в контексті професійної діяльності. Відправною точкою цього процесу є ціннісні орієнтири. Поінформованість про світ професій, ринок праці, про міру відповідності його особистих якостей, очікувань і домагань вимогам професії, її зовнішнім атрибутам пов'язує ціннісні орієнтири з готовністю до здійснення вибору, котра є центральним елементом структури професійного самовизначення та результатом взаємодії решти елементів.

Педагогіка розглядає професійне самовизначення школярів як організовану

усвідомлену діяльність учнів, спрямовану на досягнення готовності до професійного вибору в умовах надання їм психологічної підтримки. У більшості учнів потреба в професійному самовизначенні виникає тільки за умови педагогічного сприяння. О. Газман використовує поняття “педагогічної підтримки” як педагогічної допомоги дітям у вирішенні їхніх індивідуальних проблем [3, с. 13-15].

Одним із провідних аспектів забезпечення професійного самовизначення школярів в умовах освітнього округу виступає педагогічне забезпечення. Під педагогічним забезпеченням ми будемо розуміти специфічний вид педагогічної діяльності з реалізації потенціалів внутрішнього (зміст освіти, система виховної роботи, освітня мережа) і зовнішнього (соціальні партнери, батьки) середовища школяра, його особистісних ресурсів, щодо доцільного використання поточних ситуацій шкільного життя для успішного вирішення поставлених виховних завдань. Педагогічне забезпечення складається зі змістовного та технологічного елементів, перший з яких включає спеціально підібрану інформацію і інструментарій для оволодіння нею, другий – сукупність дій, розташованих у певній послідовності, і засобів, що дозволяють досягати поставлених цілей. Така підтримка може бути як хаотичною, так і організованою. Більш ефективною, як показали дослідження під керівництвом О. Мельника та О. Моріна, є організована педагогічна підтримка у вигляді комплексу профорієнтаційних заходів та стрижневого курсу, що змістовно і організаційно структурує цей процес [4, с. 154-155].

Модель педагогічного забезпечення складається з декількох блоків: цільового, діагностичного, прогностичного, організаторського, аналітичного. Професійне самовизначення школярів в умовах освітнього округу буде ефективним, якщо педагогічне забезпечення включає: сукупність взаємопов'язаних і взаємообумовлених курсів, позакласних виховних заходів, соціальної практики і професійних проб в просторі освітнього округу, що базуються на принципах диференціації, індивідуалізації, комплексної діагностики професійних інтересів і соціальних цінностей школярів; програму підвищення професійної майстерності педагогів, класних керівників, інших суб'єктів профорієнтаційної діяльності, побудовану на практико-орієнтованому підході; систему роботи з батьками та систему соціального партнерства в рамках освітнього округу.

Психолого-педагогічна підтримка робить процес професійного самовизначення учнів послідовним, усвідомленим і обґрунтованим; вона спрямована на самопізнання, виявлення справжніх мотивів вибору, реальних можливостей і освітніх потреб.

Результатом педагогічного керівництва професійним самовизначенням стає готовність до вибору професії, осмислення, проектування варіантів професійних життєвих шляхів.

Завдання подальших досліджень:

1. Уточнити сутність процесу професійного самовизначення школярів в період допрофільного та профільного навчання в умовах освітнього округу.
2. Розробити модель педагогічного забезпечення процесу професійного самовизначення школярів на етапі допрофільної і профільної підготовки.
3. Охарактеризувати зміст і засоби такого забезпечення.
4. Виявити умови ефективності педагогічного забезпечення процесу професійного самовизначення школярів на етапі допрофільної підготовки та профільного навчання.

Література:

1. Веклич В.О. Особливості сучасних визначень змісту категорії “забезпечення й захист прав і свобод людини і громадянина” / В. О. Веклич. – Часопис Київського університету права. – 2012. – № 4. – С. 36 – 41.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел.— К.; Ірпінь, 2002.— 1440 с.
3. Игнатович Е. С. Психологические ориентиры в профессиональном самоопределении / Е. С. Игнатович // Народная асвета. – 2007. – №8 – С. 12 – 16.
4. Морін О. Л. Констатація стану науково-методичного забезпечення професійного самовизначення учнів старших класів / О.Л. Морін // Актуальні питання психологічного забезпечення навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах [Текст]: матеріали міжвуз. наук.-практ. конф. (Київ, 25 травня 2012 р.) – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012. – С.154 - 156.
5. Сучасний тлумачний словник української мови / [уклад.: Л. П. Олексієнко, О. Л. Шумейко]. – К. : Кобза, 2004. – 544 с.